

Модель формування професійно-мовленнєвої компетентності перекладача засобами інтерактивних технологій

Шуляков Ігор Миколайович¹

Опубліковано	Секція	УДК
05.11.2025	Освіта	378.147:81'243:004

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17554364>

Анотація. У дослідженні висвітлюється проблема розвитку професійної та мовної компетентності перекладачів із використанням інтерактивних технологій, що ефективно розвивають їхні комунікативні, мовні, перекладацькі, соціокультурні та рефлексивні компетенції. Зазначається, що сучасні вищі навчальні заклади повинні не тільки надавати своїм студентам професійні знання, а й розвивати їхні здібності до ефективної комунікації, самостійного мислення та творчості, що допоможуть їм швидко адаптуватися до умов майбутньої професії. Звертається увага, що професійна мовленнєва компетентність допомагає перекладачеві стати посередником між культурами, здатним створювати адекватний мовленнєвий продукт у ситуаціях міжмовної комунікації.

Обґрунтовано теоретичні підходи, що визначають сутність і структуру професійної мовленнєвої компетентності в науковому дискурсі, та з'ясовано основні етапи її формування.

Ключові слова: професійно-мовленнєва компетентність, перекладач, інтерактивні технології, модель навчання, професійна підготовка, комунікативна діяльність.

Model for developing professional language competence in translators using interactive technologies

Annotation. The study highlights the problem of developing professional and linguistic competence in translators using interactive technologies that effectively develop their communicative, linguistic, translational, sociocultural, and reflective competences. It is noted that higher education institutions today should not only provide their students with professional knowledge, but also develop their abilities for effective communication, independent thinking, and creativity, which will help them quickly adapt to the conditions of the profession in the future. Attention is drawn to professional speech competence as an

¹ Шуляков Ігор Миколайович, викладач, аспірант, старший викладач кафедра іноземної філології та перекладу, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, ORCID: <https://0000-0003-2077-1972>.

integrative quality of personality, which, thanks to its multi-level structure, helps the translator become a mediator between cultures, capable of creating an adequate speech product in situations of interlingual communication.

Theoretical approaches that define the essence and structure of professional speech competence in scientific discourse are substantiated, and the main stages of its formation are clarified. Interactive technologies are named as powerful means of developing professional speech, as they help to create a communicatively rich, personality-oriented educational environment.

With the help of targeted, substantive, procedural, and effective components, a structural and functional model has been developed, on the basis of which the listed skills can be formed, and the corresponding conditions under which they are implemented have been determined: designing an interactive learning environment, introducing a wide variety of dialogical methods (role-playing games, case methods, debates, simulations of translation situations), using digitalization tools and online platforms that open up unlimited opportunities for collaborative learning.

It is emphasized that interactive technologies in the educational process of future translators shape their readiness for professional communication, increase their motivation to learn, ensure active participation in collaborative activities, and help them identify with the profession. The proposed model is considered an effective conceptual guideline for modernizing the system of professional training for translators in the context of contemporary educational challenges.

Keywords: professional speech competence, translator, interactive technologies, learning model, professional training, communicative activity.

Вступ

Глобалізація, цифровізація та інтенсивний міжкультурний обмін сьогодні суттєво видозмінюють традиційний освітній процес і змушують фахову підготовку майбутніх професіоналів стати компетентісно орієнтованою. Особливо гостро потребу у такій переорієнтації відчувають студенти-перекладачі, що без належної професійно-мовленнєвої компетентності (системи знань, умінь, навичок, комунікативних і когнітивних стратегій) не зможуть ефективно проявити себе в міжмовній та міжкультурній комунікації. Справа в тому, що орієнтації на засвоєння теоретичного матеріалу вже не достатньо, щоб сформувати динамічні професійно-мовленнєві уміння, які б могли повністю задовільнити вимоги сучасного ринку праці перекладачів.

Основними принципами, на яких базується навчання із застосуванням інтерактивних технологій, є діалогічність, співпраця, проблемність і практична спрямованість. З їх допомогою зростає активність студентів у навчальному процесі, розвивається критичне мислення і творчість, без якої не обходиться розв'язок комунікативних завдань. ІТ моделюють професійні ситуації в реальному часі та дозволяють майбутнім перекладачам в наближених до автентичних умовах тренувати мовлення та відпрацьовувати прийоми перекладу і комунікативні стратегії. Щоправда, якісно інтегрувати інтерактивні технології в навчання не так просто. Найперше треба системно організувати освітній процес, поєднавши когнітивно-комунікативні, діяльнісні та технологічні аспекти перекладацької підготовки або, простіше кажучи, створити універсальну модель професійно-мовленнєвої компетентності, що й стала головною ціллю нашого дослідження.

Актуальність запропонованої теми не може викликати сумнівів, адже націленість сучасного освітнього середовища на виховання гнучких і самостійних фахівців, здатних до міжособистісної взаємодії у багатомовному та полікультурному просторі є першочерговою, але без використання інновацій – недієздатною. Тому, розробка інтерактивної моделі формування професійно-мовленнєвої компетентності перекладача є своєчасною та необхідною потребою студентоорієнтованої педагогіки.

Проблеми формування комунікативної компетентності філологів-перекладачів завжди знаходяться у полі зору провідних українських дослідників. Напрацювання Р. Познанського, В. Синьо, І. Сілютіної, Е. Гальчак, А. Шиби, М. Моцар, Л. Березовської, Г. Малик Н. Шумейко демонструють всебічний аналіз етапів формування комунікативної компетентності майбутніх професіоналів перекладацької справи та їх вплив на професійне становлення здобувачів освіти у якості конкурентоспроможних спеціалістів. Як стверджує А. Чернюк, «формування комунікативної компетентності студентів філологічних спеціальностей є одним з ключових умов успішної професійної підготовки в умовах сучасного інформаційного суспільства. З розвитком глобалізації та стрімким зростанням цифрових технологій виникає потреба у фахівцях, які володіють не лише глибокими знаннями мови, але й здатністю ефективно комунікувати в багатомовних і багатокультурних середовищах» [1]. Н. Ночовна, Н. Рябокінь та С. Пашко приділяють увагу розкриттю змісту формування комунікативної компетентності майбутніх філологів-перекладачів у середовищі випускових кафедр і констатують, що «формування комунікативної компетентності майбутнього філолога-перекладача неможливе без активної участі й фасилітативного супроводу викладачами та кураторами груп» [2, С. 142]. Н. Білоус досліджує вплив компетентнісного підходу на процес підготовки кваліфікованого фахівця з перекладу, зважає на розвиток його комунікативних умінь та навичок, окреслює дефінітивний апарат із проблеми [3] тощо. О. Мацюк та О. Шупта, досліджуючи формування професійних умінь та навичок у майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій, наголошують, що «послідовне та систематичне застосування ІКТ створює умови для ефективного забезпечення необхідного рівня професійної компетентності майбутніх перекладачів, що відповідає світовим стандартам і ринку праці» [4, С. 12]. А В. Муратова обґрунтовує роль інформаційних технологій у підготовці майбутніх фахівців з перекладу [5].

Попри таку очевидну зацікавленість науковців проблемами формування мовленнєвої компетентності майбутніх перекладачів, все ще залишається багато недостатньо опрацьованих аспектів, що потребують як теоретичного, так і практичного вирішення. Найперше, остаточно не сформована цілісна модель інтеграції інтерактивних технологій у навчання, адже більшість досліджень сьогодні розпорошуються на розгляд окремих методів або загальних принципів комунікативного навчання, а не розглядають ефективність використання інтерактивного підходу комплексно. Також досить обмеженим залишається методичне забезпечення процесу підготовки філологів-перекладачів із використанням інтерактивних технологій. Саме тому, своєчасною є розробка моделі, у якій системно поєднуються теоретичні компетентності та практичні інструменти інтерактивного навчання, що зможуть забезпечити ефективну побудову професійно-мовленнєвої перекладацької компетентності тощо.

У запропонованому дослідженні ставимо перед собою амбітну мету розробити та теоретично обґрунтувати модель формування професійно-мовленнєвої компетентності перекладачів засобами інтерактивних технологій, що можуть застосовуватися під час їх фахової підготовки.

Завдання статті:

1. Визначити основні складові професійно-мовленнєвої компетентності перекладача, розглядаючи їх як цілісне інтегроване утворення.
2. Окреслити перспективність інтеграції інтерактивних технологій навчання для формування необхідної компетентності майбутніх працівників перекладацької сфери.
3. Розробити модель, що допоможе сформування професійно-мовленнєву компетентність перекладача засобами інтерактивних технологій, описати її структуру та з'ясувати необхідні педагогічні умови для її успішної реалізації.
4. Підготувати практичні рекомендації, як саме треба впроваджувати інтерактивні технології в систему підготовки перекладачів.

Результати

Професійно-мовленнєва компетентність перекладача – це мовна, комунікативна, культурологічна і перекладацька готовність, за допомогою якої фахівці галузі здійснюють адекватний та ефективний переклад. Іншими словами, мається на увазі комплексне поєднання знань, умінь, навичок та особистісних якостей, наявність яких дозволяє ефективно, адекватно і творчо перекладати. До слова, першим, хто запровадив термін «перекладацька компетентність» є американський лінгвіст Д. Хаймс, логіка його міркувань походить з того, що, працюючи з двома мовами, одна з яких нерідна, перекладач завжди змушений застосовувати творчість. Що ж стосується мовленнєвої компетенції, то вона, на думку Т. Ганічевої «є одночасно підґрунтям для функціонування усіх видів мовленнєвої діяльності і результатом їх формування. Вона забезпечує не тільки сприйняття та породження текстів під час природного спілкування, але й фазу “перекодування” в умовах усного або письмового перекладу» [6, С. 126].

Тепер перейдемо до розгляду сутності, структури та компонентного наповнення професійно-мовленнєвої компетентності перекладача. Маємо справу зі складною, багаторівневою та динамічною системою, яка ілюструє готовність фахівця з перекладу професійно комунікувати на міжмовному рівні. Сутність досліджуваної нами компетентності не є виключно володінням мовними знаннями та навичками, а ще й умінням адекватно передавати комунікативні наміри та культурні контексти мови перекладу.

Схематично, модель професійно-мовленнєвої компетентності є інтегративною якістю особистості, у якій поєднуються знання, уміння, навички, ціннісні орієнтири, мотивація та досвід практичного використання мовних засобів у перекладі. Вона формується після набуття мовленнєвих, комунікативних, аналітичних, рефлексивних та міжкультурних умінь, а до її складу входять такі взаємопов'язані компоненти:

- лінгвістичні (поєднання знань з граматики, лексики, фонетики та стилістики мов оригіналу та перекладу та їх адекватне застосування під час перекладацької роботи);
- комунікативні (навички ефективної взаємодії зі співрозмовником, з урахуванням його соціального статусу, інтенції, ситуаційного контексту і прагматичних цілей спілкування);
- дискурсивні (аналіз, інтерпретація та побудова зв'язних, логічно-, композиційно- та семантично-цілісних різножанрових текстів);
- перекладацькі (базові перекладацькі знання, вміння застосовувати трансформаційні прийоми і стратегії, редагування та корекція тексту);
- соціокультурні (відомості про культурні, етичні та поведінкові норми комунікативних спільнот, задля уникнення міжкультурних непорозумінь та адекватного перекладу національно маркованих слів);
- когнітивно-рефлексивні (можливість критичного мислення, самооцінка, аналіз власних перекладацьких рішень та специфічної мовленнєвої поведінки).

Саме така структура визначає динамічність професійно-мовленнєвої компетентності, яка змінюється під час навчання, професійного росту і практичної діяльності перекладача. За допомогою впровадження інтерактивних технологій у навчання, можливості професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх перекладачів суттєво розширюються, оскільки забезпечується активна участь студентів у навчальному процесі, розвивається критичне мислення, комунікативна гнучкість, вміння міжособистісної взаємодії та рефлексії. Як зазначають І. Сілютіна, В. Синьо та Р. Познанський, «важливість формування комунікативні компетентності майбутніх перекладачів, сконцентрована на отримання якісно нового результату в системі вищої освіти, який відповідав би стану та тенденціям світового освітнього суспільства. В результаті компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов майбутній перекладач набуває здатності працювати з професійно значущим матеріалом іноземної мови, самостійно здобувати нові знання та розвивати особистий творчий потенціал» [7, С. 221].

Констатуємо, що професійно-мовленнєва компетентність перекладача на сучасному етапі розвитку суспільства немислима без інтерактивних технологій, які актуалізують взаємодію між здобувачами освіти, їх партнерське спілкування, колективний пошук знань та практичну спрямованість навчання. Т. Петрова та О. Барбанюк наполягають, що «саме нові методи навчання перекладу найкращим чином забезпечують розвиток особистості філолога-перекладача та сприяють формуванню готовності бути безпосереднім учасником білінгвального професійного спілкування. Формат навчання за допомогою інноваційних технологій спрямований на цілеспрямований розвиток інтелектуальних вмінь; навчання розумовим та мовленнєвим вмінням і навичкам; процеси пізнавального пошуку та формування у майбутнього філолога-перекладача професійних компетенцій» [8, С. 29]. З їх допомогою зникає так званий пасивний реципієнт інформації (традиційний студент), а його місце займає активний учасник комунікативного процесу, що сам аналізує, інтерпретує, відтворює та оцінює мовленнєві явища, з якими стикається у професійному контексті.

Так змінюється парадигма навчання, у центрі якої більше не стоїть теоретик-викладач, адже освітній процес орієнтується виключно на студента, розвиваючи в ньому здатності бути автономним, критично мислити, на практиці застосовувати творчі ініціативи тощо. Як стверджує М. Павлович, «характерною особливістю сучасного освітнього процесу є інтерактивність, яка підсилюється використанням комп'ютерних технологій. Інтерактивність сприяє встановленню ефективної взаємодії викладача і здобувача та здобувачів один з одним, що спирається при цьому на зміцнені процеси емпатії, рефлексії, відчуття співпраці та взаємодії» [9, С. 179].

Існує цілий ряд інтерактивних методів, які дозволяють ефективно навчатися у штучно створеному просторі, надзвичайно близькому до реалістичного і професійно зорієнтованого. Так, використовуючи формат дискусій, дебатів, рольових ігор, симуляцій, проектної діяльності, кейс-методів, тренінгів, брейнстормінгів, вебквестів, інтерактивних платформ Moodle, Padlet, Mentimeter, Quizlet, Kahoot тощо, можна опанувати максимальну кількість мовленнєвих дій та спробувати їх застосувати на практиці. Варто відзначити також мотиваційний потенціал інтерактивних методів навчання: підвищення інтересу студентів до навчання, позитивні емоції від роботи, співпраця та підтримка усіх учасників освітнього процесу. Без них не просто вивчати перекладацькі стратегії, для опанування якими потрібна не лише когнітивна підготовка, а й комунікативна гнучкість, швидкість реакції у ситуаціях, які неможливо передбачити та вміння приймати рішення негайно.

Інтерактивні технології розвивають комунікативної компетентності, впливають на швидкість прийняття перекладацьких рішень, точність мовного оформлення і навичка самоконтролю. Дане твердження можна перевірити, використовуючи,

наприклад, метод рольової гри, коли учасниками реалістично-уявного процесу виступають троє: перекладач – замовник – аудиторія. Або симулювавши формат онлайн-конференції, інтерв'ю, двомовних дебатів чи спільного редагування тексту перекладу у хмарному сховищі Google Docs чи CAT-tools тощо.

Інтегруючи теорію і практику, інтерактивні технології уможливають поєднання навчальних завдань із реальними кейсами перекладача – роботою з автентичними текстами, створенням фахових глосаріїв, аналізом помилок і неточностей чи виконанням проєктів з міжнародного співробітництва. Так формуються мовні та перекладацькі уміння і розвиваються професійні якості – відповідальність, самостійність, комунікабельність і самовдосконалення. Також «інтерактивне навчання дозволяє організувати діалог викладача та студента. Будучи спеціальною формою організації пізнавальної діяльності, воно має певні визначені та прогнозовані цілі. Інтерактивний характер навчання дозволяє студентам взаємодіяти між собою, залучаючи в цей процес й викладача, який виступає в ролі організатора, помічника або консультанта. Правильне застосування даної методики дозволяє досягнути засвоєння навчального матеріалу на 50-90%» [8, С. 30].

Як бачимо, інтерактивні технології ефективно формують професійно-мовленнєву компетентність перекладача, комплексно впливаючи на лінгвістичні, комунікативні, перекладацькі, соціокультурні, та когнітивно-рефлексивні компоненти, з яких вона складається.

Щоб використання інтерактивних технологій у системі підготовки майбутніх перекладачів було дієвим, важливо дотримуватися таких рекомендаційних вимог:

- слідувати, щоб інтеграція інтерактивних методів відбувалася на усіх етапах навчального процесу, тоді аудиторна робота, самостійна діяльність та електронна взаємодія студентів буде збалансованою;

- активізувати професійно-мовленнєву діяльність філологів-перекладачів за допомогою використання рольових ігор, проєктів, симуляцій, кейсів;

- забезпечити гнучкість і варіативність освітнього процесу засобами форум-дискусій, інтерактивних тестів, перекладацьких онлайн-симуляторів, спільних глосаріїв;

- сприяти колективній рефлексії та самооцінюванню здобувачів освіти через застосування інтерактивних рубрик, пір-оцінювання і зворотний зв'язок у групах з невеликою кількістю учасників;

- заохочувати викладачів до підвищення їх професійної компетентності, скажімо, через участь у різноманітних проєктах у якості виконавця чи модератора;

- розробляти навчально-методичні посібники, програми тренінгів та вебінари для викладачів перекладу з урахуванням можливостей інтерактивних технологій;

- постійно моніторити ефективність застосування тих чи інших методів інтеракції та їх вплив на розвиток професійно-мовленнєвої компетентності перекладачів.

Лише так підвищиться якість професійної освіти та сформується фахівець, здатний комунікувати в іншомовному середовищі, творчо мислити та ефективного передавати міжкультурну інформацію у світі, трансформованому глобалізованому глобалізацією та цифровізацією.

Висновки

Професійна підготовка майбутніх перекладачів потребує залучення інтерактивних методів у навчальний процес, адже вони є запорукою активної комунікації, розвивають критичне мислення, рефлексії та творчі підходи до перекладу. Професійно-мовленнєву компетентність названо інтегрованим утворенням, в якому містяться лінгвістичні,

комунікативні, перекладацькі, соціокультурні та рефлексивні складові, об'єднавча мета яких – забезпечити високий рівень професійного перекладацького мовлення.

Розроблена модель професійно-мовленнєвої компетентності перекладача формується поетапно і базується на таких інтерактивних принципах навчання, як діалогічність, партнерство, моделювання реальних професійних ситуацій, робота в команді та аналітичне опрацювання результатів перекладу. Для її реалізації необхідні наступні педагогічні умови: сприятливе навчальне середовище, можливість варіювати форми й методи роботи, активна цифровізація навчання. Такі заходи допоможуть сформувати новий тип сучасного фахівця комунікативно компетентний, соціально відповідальний, готовий до професійного саморозвитку та міжкультурної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Чернюк А. Інтерактивні стратегії формування комунікативної компетентності студентів філологічних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Практика інновацій у освіті*. 2024. № 12 (8). С. 96–101.
2. Ночовна Н., Рябокінь Н., Пашко С. Формування комунікативної компетентності майбутнього філолога-перекладача в середовищі випускової кафедри. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука*. Серія: Педагогіка та психологія. 2025. № 2. С. 138–144.
3. Білоус Н. Проблема формування професійно-комунікативної компетентності філологів у вітчизняній теорії і практиці. *Вісник Державного університету «Київський авіаційний інститут»*. Серія: Педагогіка. Психологія. 2015. № 6. С. 1–4.
4. Шупта О., Мацюк О. Формування професійних умінь та навичок у майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2016. № 47. С. 14–18.
5. Муратова В. Формування компетенції майбутніх перекладачів засобами інформаційних технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 62. Т. 2. С. 128–131.
6. Ганічева Т. Зміст професійно орієнтованої перекладацької компетенції майбутніх філологів. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2019. № 1072 (76). С. 125–129.
7. Сілютіна І., Синьо В., Познанський Р. Формування комунікативної компетенції майбутніх перекладачів. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 22. Том 2. С. 215–222.
8. Петрова Т., Барбанюк О. Сучасні методики підготовки майбутніх філологів-перекладачів: досвід ЗВО. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2022. № 23. С. 28–33.
9. Павлович М. Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх перекладачів як запорука успішної міжкультурної взаємодії. *Alfred Nobel University Journal of Pedagogy and Psychology*. 2024. № 1 (27). С. 178–184.